

OP EEN CREATIEVE

Verslag van de Nederlands-Vlaamse expertmeeting

MANIER OP ZOEK

in Culemborg over controversieel erfgoed

NAAR CONSENSUS

La Parranda de San Pedro uit Venezuela kent een Zwarte Piet, die de bevrijding van de slavernij symboliseert.

Op 15 juni 2016 organiseerde het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland een expertmeeting over 'Omgaan met controversieel erfgoed'. Deze expertmeeting in Culemborg was georganiseerd in samenspraak met de UNESCO leerstoel kritische erfgoedstudies aan de Vrije Universiteit Brussel, een leerstoel die op dit moment bezet wordt door Marc Jacobs. Een week later, op 21 juni, stond ongeveer hetzelfde thema centraal in een discussiebijeenkomst in Amsterdam, ditmaal toegespitst op het thema Zwarte Piet. Deze bijeenkomst was georganiseerd door Yvonne Donders, hoogleraar internationale mensenrechten en culturele diversiteit aan de Universiteit van Amsterdam.

TEKST Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland
FOTO'S Zuiderzeemuseum, Standaard België

In zekere zin vormden de bijeenkomsten elkaars tegenpool. Tijdens de bijeenkomst in Amsterdam ging het wat meer over de nut en noodzaak van de UNESCO Conventie ter Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed in het algemeen. Tijdens de expertmeeting in Culemborg werd dieper ingegaan op de praktijk, en dan met name hoe overheden en erfgoedinstellingen kunnen bijdragen aan creatieve oplossingen voor vormen van erfgoed waar discussie over is.

ROL VOOR OVERHEDEN EN ERFGOEDINSTELLINGEN

De discussie over Zwarte Piet heeft het denken over immaterieel erfgoed op scherp gezet. Zelfs de Raad van State heeft zich in de discussie gemengd met zijn uitspraak over een initiatiefvoorstel van de PVV waarin overheden werd gevraagd zich op een actieve manier in te zetten voor het behoud van het traditionele sinterklaasfeest. Moeten we niet doen, was de reactie van de Raad van State, de overheid moet zich niet bemoeien met de inhoud van een traditie als Sinterklaas. Toch zijn er diverse initiatieven, zoals bijvoorbeeld de door het ministerie van Sociale Zaken en Welzijn georganiseerde dialoogtafel.

Het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland wilde de discussie opengooien door middel van een expertmeeting met overheden en erfgoedinstellingen. Deze expertmeeting ging om veel meer dan alleen Zwarte Piet. Er zijn ook andere kwesties waarover discussie is, zoals bijvoorbeeld tradities met dieren en vuren. De centrale vraag was: is er een rol voor overheden en erfgoedinstellingen in dit soort maatschappelijke kwesties waarover verschillend wordt gedacht en zo ja welke? Vraagt controversieel erfgoed om een meer activistische en geëngageerde betrokkenheid van overheden en erfgoedinstellingen?

ERFGOED IS DYNAMISCH

Zowel in Culemborg als in Amsterdam was iedereen het erover eens: erfgoed is dynamisch. Een van de sprekers in zowel Culemborg als in Amsterdam, de Vlaamse erfgoedexpert Marc Jacobs, citeerde de conventietekst waarin immaterieel erfgoed gedefinieerd wordt als iets dat steeds opnieuw gecreëerd wordt door gemeen-

schappen, 'in reactie op hun omgeving, hun interactie met de natuur en hun geschiedenis'. Het gaat UNESCO absoluut niet om het bevriezen van tradities in een vorm van vroeger, maar juist integendeel om een toekomstgerichte benadering, waarin gemeenschappen hun tradities steeds opnieuw aanpassen aan de eisen van de nieuwe tijd.

Het sinterklaasfeest is een goed voorbeeld van een traditie die zich in de loop der tijd steeds opnieuw heeft aangepast en juist door deze aanpassingen levensvatbaar is gebleven. In de protestantiserende zestiende eeuw werd het feest bijvoorbeeld ontdaan van zijn al te scherpe katholieke kantjes en evolueerde het feest zich van een katholieke feestdag tot een familiefeest dat in huiselijke kring gevierd werd met cadeautjes voor kinderen. In de negentiende eeuw werd Zwarte Piet aan het feest toegevoegd, een fantasiefiguur, die in de meer dan honderd jaar erna in sterke mate bijdroeg aan het succes van het feest. Tot deze fantasiefiguur vanaf de jaren zestig in de vorige eeuw onder vuur kwam te liggen vanwege de wijze waarop gekleurde mensen in een stereotype knechtenrol worden neergezet. De discussie is bekend.

NOOIT ONSCHULDIG

Volgens Gerard Rooijackers, een van de inleiders tijdens het symposium in Amsterdam en adviserend lid van de Raad voor Cultuur, is immaterieel erfgoed nooit onschuldig. Erfgoed is van betekenis omdat het bijdraagt aan identiteit en continuïteit. Maar erfgoed sluit niet alleen mensen in, maar ook mensen uit. Dat is de reden dat er altijd discussie over zal zijn. Dat een zwart-geschminkte figuur niet voor iedereen dezelfde betekenis heeft, bleek uit het voorbeeld van Marc Jacobs vanuit een land dat in het zuiden grenst aan het Koninkrijk (slechts 80 kilometer verwijderd van Caribisch Nederland). Het gaat om La Parranda de San Pedro uit Venezuela, in 2013 ingeschreven op de internationale representatieve lijst van UNESCO. Het is een feest waarin ook een zwart-geschminkte Pedro een hoofdrol speelt. Maar hier verbeeldt Pedro niet zozeer de onderdrukking van zwarten als wel hun bevrijding uit de slavernij, het feest en de plaatsing op de internationale UNESCO lijst wordt

dan ook wereldwijd gepresenteerd als een internationaal voorbeeld. Dat de Pieteren in het Nederlandse feest in verbinding zijn gebracht met het omgekeerde verhaal, heeft volgens Jacobs te maken met het Nederlandse koloniale verleden. Vanuit zijn Vlaamse perspectief noemde hij het vreemd dat een deel van het Koninkrijk in het Caribisch gebied ligt. Moet dat niet tot nadenken stemmen?

INVENTARISSEN NATIONAAL EN INTERNATIONAAL

Volgens Gerard Rooijackers zou Nederland het sinterklaasfeest moeten voordragen voor de internationale representatieve lijst van UNESCO. Niet om het feest te houden zoals het is, maar juist inclusief discussie. Hij sprak zijn teleurstelling uit over het feit dat het zolang duurde voor het feest op de Nationale Inventaris kwam.

Volgens Marc Jacobs is een voordracht van het sinterklaasfeest kansloos bij UNESCO, juist vanwege de controverse. André van Es, de derde inleider in Amsterdam, vindt het ook niet een 'mooi' dossier. De 'debatten' op de sociale media zijn niet in alle opzichten plezierig om te lezen. Het blijft echter wel een uitdaging om deze discussie tot een goed einde te brengen en in dat opzicht is zij positief gestemd. Volgens Van Es was er dertig jaar geleden al discussie over Zwarte Piet en was het feest toen al niet zo onschuldig voor zwarte kinderen. Toen nog was de reactie: het is toch een onschuldig kinderfeest, waar maken jullie je druk om? Dat is inmiddels gekanteld, een proces dat André van Es positief waardeert. 'Het gaat mijns inziens gelukkig goed met het veranderingsproces in Nederland. Tradities hebben baat bij verandering.'

HET BETREKKEN VAN GEMEENSCHAPPEN

Volgens Rooijackers staan er teveel *safe story's* op de Nationale Inventaris en verdient de Nationale Inventaris in dat opzicht verbreding. Met de Raad voor Cultuur pleit hij voor een meer uitgebreide identificatielijst, waarop zoveel mogelijk tradities een plaats zouden moeten krijgen en tegelijk voor een meer beperkte Nationale Inventaris met daarop vooral interessante voorbeeldpraktijken van boring die internationaal zouden kunnen

worden voorgedragen. Een ontwikkeling waarover ook bij het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland wordt nagedacht.

Bijna ongemerkt spitste de discussie in Amsterdam zich daarmee toe op nut en noodzaak van nationale en internationale inventarissen. Volgens Andrée van Es wil UNESCO met zijn internationale lijst de dialoog over tradities bevorderen en dan met name over de wereldwijde diversiteit van tradities, een diversiteit die UNESCO graag in stand wil houden. Een dergelijke functie zou de Nationale Inventaris ook kunnen hebben.

Met name Marc Jacobs benadrukte dat deze conventie niet gaat over staten maar over gemeenschappen. En dat het niet gaat om lijsten maar om borging. Albert van der Zeijden, wetenschappelijk beleidsmedewerker van het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland, citeerde de nieuwe chef van het bureau in Parijs dat de immaterieel erfgoedconventie coördineert. In een recente bijeenkomst in Hongarije benadrukte Tim Curtis dat het bij inventariseren niet zozeer gaat om het maken van lijstjes maar om het betrekken van gemeenschappen. Tim Curtis: 'In the inventorying of intangible cultural heritage the process of involving communities is more important than the inventory itself.' Van der Zeijden noemde de UNESCO conventie één groot experiment in het betrekken van gemeenschappen bij erfgoedzorg. Vóór deze conventie lag in de erfgoedsector nog de nadruk op een *top-down* perspectief met een hoofdrol voor erfgoedprofessionals en erfgoedinstellingen. De immaterieel erfgoedconventie stelde er het *bottom-up* principe tegenover. In Nederland zijn we nog maar vier jaar bezig en het is nog te vroeg om hierover al conclusies te trekken of dit gelukt is.

In vergelijking met de andere Europese landen is de Nederlandse inventaris al behoorlijk divers, maar blijft diversiteit echter om aandacht vragen. In aansluiting bij het advies van de Raad voor Cultuur experimenteert het Kenniscentrum op dit moment met een laagdrempeliger inventaris. Verder noemde Van der Zeijden de voordracht van het immaterieel erfgoed van de West-Kruiskade, waar op dit moment aan gewerkt wordt. Wat betekent immaterieel erfgoed in een wijk met

meer dan 160 etniciteiten? Deze casus trekt internationaal veel aandacht, recentelijk nog in bijeenkomsten in Bonn en in Parijs. In bijvoorbeeld Duitsland heeft men te maken met vergelijkbare uitdagingen zoals in Berlijn en in Keulen. Ook de discussie over Zwarte Piet trekt internationale aandacht. In de meeste andere Europese landen heeft men te maken met vergelijkbare controverses, zie bijvoorbeeld de discussie over Driekoningen in Spanje, waar de zwarte koning Balthasar niet langer gespeeld mag worden door een witte, zwart-geschminkte man. Omgaan met controversieel erfgoed is een van de grote uitdagingen internationaal.

EEN ACTIEVE BENADERING

Vaak wordt gesteld dat een overheid boven de partijen dient te staan en dat een erfgoedinstelling neutrale en objectieve informatie dient te geven. De rol van de overheid ligt hooguit op het terrein van openbare orde en veiligheid, zie het advies van de Raad van State. In de dagelijkse praktijk ligt het heel wat ingewikkelder en is er een toegenomen druk op overheden en op instellingen zoals het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland om in te grijpen, bijvoorbeeld door dergelijke tradities waar discussie over is te weren van de inventaris. Ook niets doen is een standpunt. UNESCO heeft respect en dialoog hoog in het vaandel staan. Licht hier niet een taak voor overheden en erfgoedinstellingen?

In zijn inleiding voor de expertmeeting op het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland refereerde Albert van der Zeijden aan het concept *cultural brokerage*. Dit concept vereist een actieve en geëngageerde rol van erfgoedinstellingen, die als culturele makelaars de verschillende partijen kunnen trachten bijeen te brengen. Samen met Marc Jacobs en Jorijn Neyrinck bracht hij een internationale bundel uit, die eind 2014 in Parijs werd gepresenteerd: *Brokers, Facilitators and Mediation. Critical Success (F)Actors for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*.

Aan de expertmeeting in Culemborg werd deelgenomen door circa 25 experts: enkele universitaire onderzoekers van

bijvoorbeeld de Vrije Universiteit Amsterdam en de Universiteit Utrecht, vertegenwoordigers van erfgoedinstellingen, zoals de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de IJsselacademie, het Meerstens Instituut en uiteraard het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland zelf, dat mede vertegenwoordigd werd door leden van de Raad van Advies. Ook leden van de Toetsingscommissie Immaterieel Erfgoed namen deel. Van de musea waren aanwezig het Zuiderzeemuseum, het Nederlands Openluchtmuseum, het Museum Catharijneconvent en Museum Rotterdam. Uit België waren het Centrum voor Agrarische Geschiedenis (belangrijk vanwege het dierenaspect), tapis plein en Faro aanwezig. Vanuit gouvernementeel perspectief waren er vertegenwoordigers vanuit de Nationale UNESCO Commissie, het ministerie van OCW en het ministerie van Sociale Zaken.

DE ROL VAN DE OVERHEID

De bijdrage van VU wetenschappers Jeroen Rodenberg en Pieter Wagenaar ging over de rol van overheden in maatschappelijke debatten over immaterieel erfgoed, toegespitst op de discussie over Zwarte Piet. De overheid mag dan misschien geen taak hebben op het terrein van het bevroeren van tradities, zoals hierboven bleek uit het advies van de Raad van State over het initiatiefwetvoorstel van de PVV, dat wil niet zeggen dat er geen rol is voor overheden. In Amsterdam speelt burgemeester Van der Laan bijvoorbeeld een belangrijke rol in het bevorderen van transitieprocessen, met als doel het sinterklaasfeest meer inclusief te maken. Wagenaar en Rodenberg plaatsten hun verhaal in een meer algemene wetenschappelijke theorievorming rondom controversieel erfgoed, oftewel *contested heritage*, waarin verschillende lagen van conflicten worden onderscheiden: een rationale laag, een relationele laag (waarin relaties tussen groepen zijn verzeekt) en een symbolische laag, die zij verbonden met de naam van M.H. Ross (onder andere zijn publicatie *Cultural Contestation and ethnic conflict*, uit 2007). Volgens de theorie van Ross over 'Cultural Contestation and the Symbolic Lands-

cape', hebben conflicten vaak een symbolische lading, tot uitdrukking komend in in- en uitsluitende verhalen of narratieven. In een recent artikel voor de *International Journal of Heritage Studies*, 'Essentializing Black Pete: competing narratives surrounding the Sinterklaas tradition in the Netherlands', hebben Rodenberg en Wagenaar laten zien dat dergelijke essentialiserende narratieven ook een sterke rol spelen in het verhaal over Zwarte Piet, waar in het ene verhaal Zwarte Piet wordt geessentialiseerd tot een wezenlijk onderdeel van een als nationaal geïnterpreteerd feest, een onmisbaar onderdeel van de Nederlandse culturele identiteit, en in het andere verhaal juist als een voorbeeld van een discriminerend vertoog van wit over zwart. Volgens Rodenberg en Wagenaar is het de uitdaging om een meer open narratief te verzinnen, een inclusief verhaal over Sinterklaas waarin uiteenlopende groepen in de Nederlandse samenleving zich kunnen herkennen. De grote vraag is echter: wie moet dat doen?

GEEN OVERHEIDSZAAK

In de theorie van Ross is het geen taak voor overheden om bij te dragen aan een nieuw narratief over Sinterklaas. Volgens Ross heeft bij dit soort conflicten de overheid geen enkele legitimiteit. Als de overheid al ingrijpt, dan heeft het vaak een averechts effect, waarbij Ross, en in diens voetspoor ook Rodenberg en Wagenaar, verwijzen naar de hoofddoekjesaffaire in Frankrijk, waarbij overheidsingrijpen juist leidde tot verscherpte tegenstellingen. Rodenberg en Wagenaar hebben onderzoek gedaan naar overheidsingrijpen in Nederland met betrekking tot het Nederlandse sinterklaasfeest. Het meest succesvol lijken de initiatieven van plaatselijke overheden, waarbij Rodenberg en Wagenaar met name verwezen naar Utrecht, waar geëxperimenteerd werd met regenboogpieten. Amsterdam organiseerde allerlei evenementen rondom Sinterklaas, waardoor de kou wat uit de lucht werd genomen. Ook nationaal waren er initiatieven, waarbij Rodenberg en Wagenaar met name het initiatief van het ministerie van Sociale Zaken noemden tot een dialoogtafel met de belangrijkste organisaties van zowel voor- als tegenstanders.

Volgens Rodenberg en Wagenaar lijken de initiatieven van lokale overheden het meest succesvol, ook al is er nooit een garantie. Ze noemden ook enkele initiatieven die mislukt zijn en zelfs hebben bijgedragen aan de controverse in plaats van minder. Misschien kon het voorbeeld van Utrecht goed uitpakken omdat daar de tegenstellingen nog niet zo verhard zijn als in andere steden en er gevoel is voor zowel de argumenten van voor- zowel als van tegenstanders, waar men op een creatieve wijze op probeert in te spelen.

In Spanje mag de zwarte koning Balthasar niet langer gespeeld worden door een witte, zwart-geschminkte man.

DE DIALOOGTAFEL VAN HET MINISTERIE VAN SOCIALE ZAKEN

Ton van de Vossenberg sprak namens het ministerie van Sociale Zaken over het initiatief om de belangrijkste partijen bijeen te brengen in een dialoog op het ministerie, de 'Ronde Tafel van Asscher'. Van de Vossenberg benadrukte dat het ministerie pal staat voor fundamentele vrijheden, maar dat Nederland ook een open samenleving is met open debat. Tot nu toe is er vier keer een Ronde Tafel georganiseerd, met als doel een *common ground* te vinden van overeenstemming, waar alle partijen zich in kunnen vinden. Volgens Van de Vossenberg kan de staat of de regering niet een oplossing voorschrijven (in de termen van Ross: daarvoor ontbreekt het de overheid aan legitimiteit), maar kan wel de dialoog tussen partijen bevorderen:

het bevorderen van het uitwisselen van standpunten, een respectvolle dialoog, op zoek naar waar samenwerking mogelijk is. Mogelijk zijn de partijen te verenigen op een narratief waarin Zwarte Piet wordt gepresenteerd als schoorsteenpiet. Van de Vossenberg merkte echter dat het lang niet eenvoudig is om alle partijen te mobiliseren voor en te verbinden aan een gezamenlijk standpunt. Daarvoor is de groep misschien ook te gemêleerd en misschien wel te officieel. Actievoerders en officiële vertegenwoordigers ontbreekt het in een

gedemocratiseerde samenleving misschien ook aan legitimiteit of zeggingskracht om een compromis op te kunnen leggen aan de eigen achterban. Het oude, verzuilde model van de Nederlandse samenleving, waarin de leiders van de zuilen onderling namens de eigen achterban compromissen konden sluiten, ligt al ver achter ons.

ETHIEK EN UNESCO

Marc Jacobs plaatste de discussie in een breder, internationaal perspectief. Internationaal zijn er meer controverses dan alleen Zwarte Piet. Hij noemde het voorbeeld van het Carnaval van Aalst, waar ooit een aantal als SS-officieren verklede carnavalsvierders bij een nageemaakte gaskamer protesteerden tegen de verhoging van de gasboeten. Omdat het Carnaval van Aalst op de internationale UNESCO inventaris staat, riep

het sterke reacties op in het buitenland, onder andere van Irena Bokava, directeur-generaal van UNESCO, die de Vlaamse regering een reprimande stuurde. Plaatsing op een internationale inventaris brengt status met zich mee, maar plaatst een traditie ook onder een (internationaal) vergrootglas. Reden genoeg voor Jacobs om te pleiten voor een inventaris met louter feestelijke tradities, waarover onmogelijk controversie kan ontstaan, een standpunt, diametraal tegenover het voorstel van Gerard Rooijackers! Verder wil Jacobs de lijsten zo omvangrijk mogelijk maken, zodat het lijstensysteem banaliseert. En als er dan toch nog controversen ontstaan, voeg dan zoveel mogelijk complexiteit toe, zodat het onderwerp ongrijpbaar wordt, is het advies van Marc Jacobs. In verband met de discussie over Zwarte Piet introduceerde Jacobs ook in Culemborg het voorbeeld van La Parranda de San Pedro uit Venezuela, waarin immers ook zwart-geschildte mensen een hoofdrol spelen maar met een heel andere betekenis. Lijsten behoren niet onderscheidend te zijn, bijvoorbeeld door gebruik van een logo dat een vorm van erkenning inhoudt. Niet het werelderfgoedlogo moet je gebruiken, maar liever een nieuw te ontwerpen *zero logo*, een logo dat niets voorstelt.

Jacobs wil het liefst af van het onderscheidende lijstensysteem en in plaats daarvan de nadruk leggen op borging. In dat verband herhaalde hij dat de conventie niet is van staten maar van gemeenschappen. Overheden zouden moeten focussen op middelaars die consensus zoeken tussen allerlei groepen en instellingen, waarbij hij verwees naar de Faro conventie, niet ondertekend door Nederland en Vlaanderen, die is ontstaan uit de conflicten op de Balkan.

DE ROL VAN MUSEA

In de discussie na de inleidingen in Culemborg lag het accent met name op de rol van erfgoedinstellingen zoals musea, die mogelijk zouden kunnen bijdragen aan een meer open narratief over bijvoorbeeld het Nederlandse sinterklaasfeest. De directeur van het Zuiderzeemuseum, Stephan Warnik, vertelde dat in zijn museum wordt gewerkt aan een meer inclusief verhaal ten behoeve van het Pietendorp dat het museum jaarlijks presenteert. Je bent er niet alleen met het

geven van meer informatie, consensus kun je alleen vinden als je op een creatieve manier alternatieve, inclusieve verhalen verzint, bijvoorbeeld door in je verhaal niet de nadruk te leggen op de Moorse afkomst van Zwarte Piet maar hem te presenteren als een schoorsteenpiet met zwarte vegen. Voor de gedachtevorming is Warnik met heel veel partijen in gesprek geweest. Hij heeft ook te maken met zijn vele vrijwilligers die tot nu de Zwarte Piet-rol spelen en niet altijd geneigd zijn tot veranderingen. Rondom het idee van de schoorsteenpiet is hij voor zijn museum nu bezig met het ontwikkelen van een verhaal dat hij beeldend in

Het Zuiderzeemuseum werkt aan een alternatief verhaal voor het Pietendorp.

beeld wil brengen in zijn museum. Of het resultaat breed geaccepteerd zal worden, zal de tijd moeten leren, misschien gaat het voor de een te ver en voor anderen juist weer niet ver genoeg. Je kan er alleen achter komen door te blijven proberen, waarbij hij verwijst naar het experiment met verschillende pietten van Ineke Strouken in de uitzending van Knevel en van den Brink van enige jaren geleden, dat meteen werd neergesabeld in de media, maar achteraf toch een positieve impuls heeft gegeven aan het verzinnen van creatieve oplossingen over Piet. De presentatie van de verschillende pietten in de uitzending van Knevel en van den Brink heeft het beeld letterlijk verruimd.

Warnik pleit voor een actieve rol van erfgoedinstellingen in het aandragen van creatieve verhalen. Dit is geen neutrale,

maar een geëngageerde rol. Ook volgens Marije de Nood van Museum Catharijneconvent zijn erfgoedinstellingen nooit neutraal, ook als museummedewerker ben je altijd in discussie met je eigen tradities, met je eigen geloof en met je eigen waarden. Voor een museum als Museum Catharijneconvent geldt dat misschien nog meer dan voor andere musea. Ook Marc Jacobs zegt erg in narratieven te geloven. 'Is de schoorsteen niet het top punt van liminaliteit?' Toch vreest hij ook voor een verharding van de tegenstellingen, die hopelijk niet zal overwaaien naar Vlaanderen, waar de sinterklaastraditie veel minder controversieel ligt.

Is er nog een rol vanuit UNESCO perspectief? Sophie Elpers, verbonden aan het Meertens Instituut, zegt dat ze nauwkeurig heeft geluisterd naar de inbreng van Marc Jacobs, met name naar zijn pleidooi om vanuit UNESCO perspectief zo ver mogelijk weg te blijven van controversieel erfgoed. Uit de verhalen van de musea leerde ze juist dat er ook manieren zijn om proactief bezig te zijn met tradities. Naar haar mening kan je de inventaris ook gebruiken om controverses onder ogen te zien en op een dynamische manier te werken aan verandering.

DIEREN

In tegenstelling tot wat vooraf gepland was, focuste de discussie in Culemborg zich met name op één onderwerp, namelijk Zwarte Piet. Zoals Albert van der Zeijden in zijn inleiding had laten zien,

zijn er controverses op veel meer gebieden, waarbij hij verwees naar de internationale discussie over het Chinese Toorts Festival van het Yi volk, waarin dieren voor vermaak een rol spelen. De internationale oplossing is niet om dit soort tradities voor een internationale inventaris af te wijzen, het is niet een taak van UNESCO om tradities te verbieden, maar wel om in een internationale voordracht zoveel mogelijk rekening te houden met gevoelens die anderen mogelijk over de traditie koesteren.

Vanuit haar praktijk in Vlaanderen ging Chantal Bisschop, van het Centrum voor Agrarische Geschiedenis, uitgebreid in op de dilemma's die spelen in tradities met dieren. Ook hier speelt geschiedenis een belangrijke rol, maar dan op een heel andere manier. Hier schuurt met name dat het om tradities gaat die uit een andere tijd stammen. Wat vroeger een vanzelfsprekende plaats had in de plattelandsamenleving, waarin dier en mens onlosmakelijk met elkaar verbonden waren in het werk dat ze verrichtten op het land, is dat nu anders geworden. In de steden zijn mensen veel verder komen af te staan van dieren en dat heeft geleid tot nieuwe

IMMATERIEEL ERFGOED IS LEVEND ERFGOED, WAARAAN STEEDS OPNIEUW GEWERKT DIEN TEGEN TE WORDEN.

gevoeligheden. Chantal gaat helemaal mee in het toekomstgerichte perspectief van borging zoals dat gehanteerd wordt voor de Vlaamse inventaris, maar wijst er tegelijkertijd op dat plaatsing op een inventaris niet alleen leidt tot verhoogde zichtbaarheid, maar ook tot meer kwetsbaarheid en aandacht van actievoerders. Ook voor de dierentradities dienen mogelijk alternatieve narratieven te worden ontwikkeld, die tegemoet komen aan de nieuwe gevoeligheden in de stad.

CONCLUSIES VOOR DE TOEKOMST

Belangrijkste conclusie van de bijeenkomst was dat erfgoed nooit ontgaan kan worden van alle scherpe randjes. Dat erfgoed soms schuurt, hoort nu eenmaal bij tradities. Maar in een superdiverse samenleving is respect en dialoog

Tijdens het Carnaval in Aalst protesteerden een aantal als SS-officieren verklede carnavalsvierders bij een nageemaakte gaskamer tegen de verhoging van de gasboeten.

ook onmisbaar, al was het alleen maar om op zo vreedzaam mogelijke wijze te kunnen samenleven. Voor erfgoedinstellingen en mogelijk ook voor overheden kan er een rol zijn als middelaars om de verschillende partijen bij elkaar te brengen. Het organiseren van dialoogbijeenkomsten kan hierin voorzien. In dat verband riep Jos Bazelmans, van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, op tot het organiseren van dialoogtafels,

maakte, ditmaal vergezeld van een zwart-gekleurde helper. Ook dit verhaal was bijzonder succesvol en vond navolging, voor een periode van meer dan honderd jaar. Op dit moment wordt wederom hard gewerkt aan alternatieve narratieven en hierin kunnen creatieve erfgoedinstellingen een belangrijke rol spelen als culturele makelaars. Een van de vraagstellers in de zaal in Amsterdam formuleerde drie functies

niet om standpunten uit te wisselen maar om wederzijdse pijn invoelbaar te maken. Daarnaast is er vooral veel behoefte aan creativiteit om alternatieve verhalen te bedenken die mogelijk kunnen leiden tot een nieuwe consensus. Dat deze strategie ook in het verleden al werkte blijkt uit het voorbeeld van Sinterklaas. In de zestiende eeuw werd een totaal nieuwe narratief bedacht, waarin het sinterklaasfeest ontstond van zijn 'paapse superstitiën'. In dat proces werd de heilige Sint Nicolaas zelfs volledig uitgewist en gemaakt tot een onzichtbare schenker van cadeaus, die zijn geschenken 's nachts in het geniep in de schoorsteen deponeerde.

In de negentiende eeuw was Jan Schenkman de bedenker van een nieuw en niet minder succesvol verhaal over Sinterklaas, waarin Sinterklaas weer zijn opwachting

van de UNESCO conventie van het immaterieel erfgoed: zichtbaar maken van identiteit, van waarden en normen en van verbinding. Ook het onderscheid tussen historisch erfgoed en levend erfgoed vond hij instructief. Immaterieel erfgoed verwijst voor deze vragensteller naar levend erfgoed waaraan steeds weer opnieuw gewerkt dient te worden, niet op zoek naar compromissen maar in onderling respect op zoek naar consensus, waarbij ieder elkaar de ruimte gunt.

Voor het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland was de expertmeeting het startschot voor een nieuw traject over controversieel erfgoed waarmee het de gemeenschappen en de erfgoedsector wil stimuleren tot creatieve ideeën. Wordt vervolgd dus. Ook in dit opzicht zijn tradities nooit 'af'. «